

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Första kammaren.

Nr 28.

Onsdagen den 20 december.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Företogs val av förste vice talman; och utsågs därtill:

herr Gränebo

med 91 röster.

Anställdes val av andre vice talman; och utsågs därtill:

herr Åkerberg

med 100 röster.

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 96, med förslag till lag om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som enligt å föredragningslistan gjord anteckning komme att vid detta sammanträde besvara herr Ohlins interpellation angående förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m., erhöll ordet och anförde: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har herr Ohlin till mig ställt följande frågor:

Ang. förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m.

1. Anser ers excellens att vårt lands ekonomiska resurser nu långt mera fullständigt än under de senaste månaderna böra inriktas på förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap, och har regeringen för avsikt att vid lagtima riksdagen snarast möjligt framlägga härför erforderliga förslag?

2. Utnyttjas för närvarande hela den svenska industriens nuvarande förmåga att framställa försvarsberedskap?

3. Åtnjuta alla militära kontrakt företrädesrätt framför offentliga eller privata beställningar av varor, vilka icke ha väsentlig betydelse ur försvarssynpunkt?

4. Vilka anstalter har regeringen träffat för anskaffning snarast möjligt av de maskinella resurser, som erfordras i händelse industrien skall ställas på krigsfot?

5. Vilka åtgärder har regeringen vidtagit för att öka tillgången på sådan arbetskraft, varav behov uppkommer vid mobilisering eller krig?

Med anledning av dessa frågor vill jag erinra om, att regeringen i sin nyligen för kammaren avgivna deklaration angivit försvarsberedskapens fortsatta stärkande såsom en av de dominerande uppgifterna. Vid lösande av denna uppgift ägnas naturligtvis även den industriella beredskapen största uppmärksamhet. Arbetet bedrivs med all energi för att i olika avseenden på ett smidigt sätt göra våra produktiva resurser mobila ur försvarsberedskapssynpunkt, under beaktande av landets och industriens intresse av fortsatt produktion även för civilt behov och för export. En särskild krigsindustriavdelning har upprättats inom industrikommissionen och beslut har redan fattats om ikraftsättande av vissa leveranskontrakt, varigenom företrädesrätt vinnes åt tillverkning för försvarsberedskapen. De militära förvaltningarna ha under

Ang. förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m. (Forts.) senare år anskaffat en del specialmaskiner och specialverktyg, vilka nu stå till förfogande och i viss utsträckning redan placerats hos företag, som tagas i anspråk för ökad produktion åt försvarsväsendet. Denna anskaffning pågår alltjämt. Därjämte har av å riksstaten anvisade 10 miljoner kronor för maskinanskaffningslån hittills ett belopp av 6,765,500 kronor ställts till förfogande för ett 30-tal företag. Inom industri- och arbetsmarknadskommissionerna pågå i samarbete med företagsledningarna undersökningar för lösandet av frågorna om anskaffning och omskolning av nödig arbetskraft. Jag erinrar därjämte om det för riksdagen framlagda förslaget om arbetsplikt.

I den mån riksdagens medverkan erfordras för lösandet av de betydelsefulla uppgifter, som här avhandlats, kommer regeringen att framlägga förslag.

Herr Ohlin: Herr talman! Jag ber att till hans excellens få framföra ett tack för hans svar å min interpellation. Svenska folket kommer säkerligen att med glädje motta upplysningen att arbetet på försvarsberedskapens stärkande bedrivs med all energi och bekräftelsen på att regeringen däri ser en av sina dominerande uppgifter. Tyvärr framgår det icke fullt klart, huruvida regeringen därvidlag nöjer sig med att fortsätta detta arbete i *samma* takt som under de senaste månaderna, eller om regeringen anser, att en helt annan intensitet nu påfordras. Enligt min mening tarvas för närvarande det senare. Efter överfallet på Finland den 30 november är Sveriges utrikespolitiska läge ett helt annat än tidigare. Riskan har blivit större, faran har ryckt närmare. Därför kräves nu, att hela den svenska industriens produktionsförmåga i fråga om försvarsmedel utnyttjas. Det framgår av statsministerns förklaring att detta tydligen ännu icke är fallet.

Behöver vårt land verkligen gå så långt i försvarsförberedelser? Ja, sekretesshänsyn göra en konkret diskussion av vissa speciella försvarsproblem olämplig. Men en sak, som tidigare varit föremål för offentlig belysning, kan jag här något beröra, nämligen tillgången på stridsvagnar, tanks. Riksdagen beviljade på Kungl. Maj:ts förslag ett anslag på 4 miljoner kronor, medan de militära myndigheterna begärt ett belopp på 18 miljoner. I det läge, vari Sverige nu kommit, förefaller det mig uppenbart, att åtminstone det antal stridsvagnar, som de militära myndigheterna då önskade, omedelbart bör anskaffas. Finlandserfarenheterna tala här sitt tydliga språk. Om jag inte är oriktigt underrättad, skulle det större antalet stridsvagnar ha kunnat levereras på icke väsentligt längre tid än som tarvas för det mycket ringa antal, som har beställts. Jag tillåter mig att uttala den förhoppningen, att regeringen icke i denna angelägenhet dröjer, till dess en proposition kan framläggas för den lagtima riksdagen, utan att regeringen i stället begagnar sig av anslag på försvarets förskottsstat för att här åstadkomma snabbast möjliga förstärkning av vårt försvar. Några månaders försening kan bli ödesdiger nog.

Beträffande vissa i försvarshänseende viktiga varor föreligger uppenbarligen svårighet för den svenska industrien att åstadkomma snabb leverans. Civila beställningar, som gjorts tidigare, stå hindrande i vägen. I sådana fall förefaller det mig naturligt, att man ger företräde åt leveranser för det svenska försvaret. Det framgår av hans excellens herr statsministerns förklaring, att detta skett i vissa fall. Jag uttalar den förhoppningen, att regeringen konsekvent kommer att gå in för att ge dylika leveranser företräde, i den mån viktiga försvarsintressen så påfordra. I andra fall är det utländska beställningar, som stå hindrande i vägen för snabba leveranser till vårt försvar. Skall detta tillåtas? Jag inser väl att denna fråga erbjuder betydande svårigheter och att man måste ta olika slags hänsyn. Det kan föreligga allehanda bytesavtal t. ex. med främmande makter, och naturligtvis får man också ta hänsyn

Ang. förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m. (Forts.)
till ett företags önskan att behålla en exportmarknad, som det med stora uppoffringar har upparbetat. Men om Sveriges försvar skulle kräva att de försvarsmedel, som framställas, reserveras för landets eget behov, förefaller det mig, som om andra intressen måste vika.

Särskilt vill jag understryka, att det finska kriget har visat pansarvärnskanonernas utomordentligt stora betydelse. Kan Sverige icke på annat sätt få det pansarvärnsartilleri, som de militära myndigheterna anse sig behöva och som de kunna utnyttja, återstår enligt min mening ingenting annat än att reservera en större del av den svenska produktionen för Sveriges behov.

Naturligtvis kräves i vissa fall, att man väger mot varandra olika svenska försvarsintressen, vilka icke samtidigt kunna tillgodoses. Då gäller det att ge företräde åt sådana som snabbt stärka vår försvarskraft. Jag hoppas att vårt största krigsindustriella företags förmåga att under nästa år leverera saker av omedelbar betydelse för Sveriges försvar, ej inskränkes av hänsyn till byggandet av de kustförsvarsfartyg, som kanske bli färdiga om fyra eller fem år.

Allt det jag här anfört gäller utnyttjandet av den *redan existerande* produktionsförmågan inom svensk industri. Jag inser väl, att även om regeringen i början av december fattade långt gående beslut, tar det tid, innan detta framträder i företagets produktion. Jag riktar därför tills vidare ingen som helst kritik mot regeringen på denna punkt. Jag hoppas emellertid att det inte skall dröja länge, inte längre än till remissdebatten vid den lagtima riksdagen, innan regeringen kan bestämt förklara, att industriens produktionsförmåga fullt utnyttjas, i den mån försvarets intressen så påfordra.

En annan fråga gäller den industriella försvarsberedskapen, inte den nuvarande produktionsförmågan, utan möjligheten att snabbt sätta den svenska industrien på krigsfot genom en omställning av produktionen från civila till militära ändamål. Med tillfredsställelse erfar jag, att två tredjedelar av tiomiljonersanslaget redan ställts till förfogande för anskaffning av vissa maskiner, liksom också att problemet om anskaffning och omskolning av arbetskraft upptagits till praktisk handläggning. Jag befarar emellertid — och kan därvidlag stödja mig på samtal med initierade industrimän — att tillgången på arbetsmaskiner här i landet allt fortfarande är synnerligen otillräcklig ur synpunkten av den industriella mobilisering, som kan bli behövlig. Jag tror för min del inte, att det är klokt att därvidlag i någon större utsträckning lita till möjligheten att flytta arbetsmaskiner från ett företag till ett annat, då detta torde erbjuda stora svårigheter och medföra mycket betydande tidsutdräkt. Tillåt mig därför, herr talman, att uttala den förhoppningen, att just anskaffningen av arbetsmaskiner forceras, även om detta skulle innebära, att mycket större belopp måste användas än vad det nyssnämnda tiomiljonerkronorsanslaget innebär.

Vad arbetskraftens utbildning beträffar, vill jag till övervägande framställa tanken, om inte inom arbetsmarknadskommissionen en särskild avdelning kunde inrättas för att syssla med problemet att skapa tillräcklig tillgång på kvalificerad arbetskraft i händelse av krig. Man skulle därigenom få en parallell till industrikommissionen, där ju en särskild krigsindustriavdelning har inrättats.

Även om, som jag hoppas, allt snart kommer att göras på dessa två punkter, nämligen utnyttjandet av den redan existerande produktionsförmågan och ordnandet av industriens försvarsberedskap, återstår i alla fall en härmed nära sammanhängande tredje fråga. Räcker det med att bara förbereda en industriell mobilisering? Är inte läget så allvarligt, att industrien delvis bör *succesivt sättas på krigsfot* genom omställning av produktionen redan nu? Skulle

Ang. förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m. (Forts.) krig utbryta i en nära framtid, åtgår lång tid, innan en sådan omställning kan vara genomförd, till och med på de områden, där planer för närvarande finnas utarbetade. Borde inte en del av dessa fabriksplaner prövas genom en eller annan form av provmobilisering? I så fall gäller det naturligtvis att välja områden, där den nuvarande industriella produktionsförmågan anses vara otillräcklig. Skulle framställningar av denna art föreligga eller inkomma från de militära myndigheterna, finnas tydligen starka skäl att icke avvisa dem. Det ryktades för några veckor sedan, att Sveriges industriförbund och Landsorganisationen skulle komma att inlämna en framställning till regeringen, däri uttalades en önskan om förstärkning och prövning av vår industriella försvarsberedskap och däri även skulle innefattas en deklaration om villigheten hos dessa båda parter att bära de offer, som en sådan åtgärd skulle kunna medföra. För den händelse en sådan framställning har till regeringen ingivits, är jag övertygad om, att det för kammaren skulle vara av största intresse att få upplysning därom.

Hur mycket vi än anstränga oss för att utnyttja våra egna resurser, förefaller det i alla fall troligt, att vi dessutom i rätt betydande utsträckning få anlita *införsel från utlandet*. Möjligheterna därtill lära vara avsevärda. Skulle man icke genom ökad import kunna snabbt öka tillförseln av två var för sig så viktiga artiklar som gasmasker och flygmaskiner? Naturligtvis stöter man här som alltid på frågan, hur mycket svenska folket vill offra på försvarets konto. Vid övervägande av denna fråga bör man enligt min mening betänka följande. Skulle Sverige indragas i krig om några månader, komma vi att bittert ångra allt det, som nu har underlåtits. Undgå vi däremot att indragas i krig, kunna vi skatta oss lyckliga, även om vi betalat priset av oerhörda försvarskostnader. Ju starkare försvaret är, dess större äro f. ö. utsikterna till att vi skola lyckas undgå fientliga angrepp. Den, som för några månader sedan ännu tvekade, bör väl av det drama, som nu utspelas i öster, ha väckts till insikt om att intet ekonomiskt offer är för stort, ifall det antingen kan öka våra utsikter att undgå krig eller öka våra möjligheter till framgångsrikt försvar.

Vad Sveriges folk nu begär är — om jag rätt tolkar folkstämningen — icke att regeringen skall avstå från att pålägga alla av försvarsskäl nödvändiga bördor, utan besked om att i försvarshänseende allt göres som göras kan. Därför tror jag, att redan den förklaring som hans excellens statsministern i dag har avgivit, kommer att mottagas med glädje. Men jag vågar uttala den förhoppningen, att regeringen till lagtima riksdagen gör ett ännu mera bestämt uttalande. I denna kammare brukar det, herr talman, icke slösas med stora, vackra ord. Jag hade därför icke heller väntat några sådana i hans excellens herr statsministerns förklaring. I det läge, vari Sverige nu befinner sig, tala icke ord utan handling det mest övertygande språket. Men just i farofyllda tider tarvas någon gång en samlande maning från dem, som styra land och rike. Jag betygar gärna mitt förtroende för de män, som nu bära ansvaret för Sveriges styrelse — så länge de leda vårt folk till den kraftanspanning, som en hård tid kräver.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Herr Ohlin pekade i sitt anförande på ett förhållande, som man kan beklaga. Det är tyvärr inte möjligt för regeringen att införa kammaren lämna detaljerade upplysningar om underhandlingar, som pågå, och om åtgärder, som planeras. I detta avseende måste regeringen begära, att kammaren har fullt förtroende för att ingenting underlåtes.

Jag kan utan vidare instämma i alla de formuleringar som interpellanten

Ang. förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m. (Forts.)
gör, då han till exempel säger att annan produktion måste stå tillbaka för viktiga försvarsintressen, och då han säger, att ingenting må underlåtas för ett snabbt förstärkande av försvarsberedskapen. Det är precis efter dessa linjer som regeringen arbetar. Jag kan tillägga, eftersom interpellanten här har berört några särskilda anskaffningar, att regeringen icke känner sig bunden att begränsa anskaffningen till viss i riksdagsbeslut angiven omfattning. Vi ha i förskottsstaten en fullmakt, som regeringen kan utnyttja och — jag kan därtill lägga — som regeringen på allt sätt försöker utnyttja.

Interpellanten frågar, om uttrycket »med all energi» tar sikte på den takt, vari det industriella försvarsberedskapsarbetet hittills har bedrivits. Det är väl dock ganska uppenbart, att när jag gör detta uttalande, stöder jag mig på av regeringen redan vidtagna åtgärder för att intensifiera detta arbete.

På tal om en särskild sak, som omnämndes, vill jag meddela, att det icke förhåller sig så, att vi avvakta en framställning från industriförbundet och landsorganisationen. Försäkringarna äro redan givna, men man kan måhända få en liten tankeställare om svårigheten att behandla vissa ting, om jag nämner, att de uppvaktande hemställde, att deras framställning måtte behandlas såsom förtrolig. Att den nu i annan form omnämnts offentligt, är ju en sak för sig. Det gör ingen skada, men illustrerar en smula de svårigheter vi ha, när det gäller att debattera dessa ting.

Jag slutar med att stryka under att kammaren kan vara förvissad om, att regeringen icke skall försumma något, som är möjligt för att stärka försvarsberedskapen.

Herr Sundberg: Herr talman! Den industriella försvarsberedskapen är av sådan vikt och har tidigare blivit så försummad, att alla positiva åtgärder som äro möjliga i denna elfte timme böra vidtagas för att höja dess effektivitet. I det sammanhanget är det inte minst viktigt tillse att alla sådana åtgärder underlåtas och alla sådana arbeten inhiberas, som äro lagda på lång sikt och som samtidigt ställa sig hindrande i vägen för produktionen av krigsförnödenheter, varav vi hava omedelbart behov. Till hindersamma arbeten av detta slag höra våra beslutade pansarskepp. Jag kommer att i en interpellation i dag till försvarsministern taga upp denna fråga och därvid beröra den även ur en annan synvinkel, den nämligen som det pågående kriget redan bidragit den marintekniska sakkunskapen och som kanske kommer att helt utklassa den typ av artillerifartyg, som vi här i Sverige i år beslutat.

Med hänsyn härtill och till önskvärldheten av att den industriella försvarsberedskapen inriktas på aktuella problem, vill jag vördsamt hemställa till regeringen att upptaga denna för vårt land och för vårt försvar så viktiga fråga till förnyad omprövning.

Herr Lindhagen: Herr talman! Den ärade interpellanten har under stark kämförelse från hans sida äskat oavlättligt ökade rustningar i detta land. Jag förstår att nationen måste vara ängslig i detta ögonblick, men det finns väl då en annan sak att ägna uppmärksamheten åt, som i längden är mycket viktigare för att rädda oss och hela världen ur det nuvarande barbariet, från det lätta sinne hos dem, som sitta vid makten, att, fria från personliga erfarenheter av att slåss vid den främsta fronten, kasta ut *de arma meniga soldaterna och deras familjer* i ett obeskrivligt elände, till ruin jämväl för det fädernesland för vilket de skola blöda och dö.

Jag har således, herr talman, varit så naiv, att jag ända sedan 1911 ansett, att vid sidan av rustningarna är det plikt också att intressera oss *för en inter-*

Ang. förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m. (Forts.) nationell rättsordning. Det är endast gamla Sverige och Norden, som ha förutsättningar att göra detta. I sådant syfte har jag bland upprepade initiativ av skilda slag hemma och ute vid denna riksdag bland annat väckt en interpellation, ställd till statsministern och den förre utrikesministern. Jag fick i dag ett svar ifrån statsministern, att han inte tänkte besvara denna interpellation, som är beviljad av första kammaren. Svenska staten intresserar sig icke ens i denna tid för någon *aktivitet i den internationella rättsordningens problem.*

Jag har även till den nuvarande utrikesministern, samtidigt med att dagens ärade interpellant väckte sin interpellation, riktat en s. k. enkel fråga — en kollektiv fråga, om jag så får uttrycka mig — i detta syfte. Nu i dag har den tid utlupit, då den enligt regeringslöften och deras praxis skulle ha besvarats. I dag har spörjandet inte besvarats av den nye utrikesministern och ej ens ett meddelande därom avhörts.

Därav synes direkt framgå, att den internationella rättsordningen hade någon betydelse för vårt försvar och för världens befrielse från sin kriminalitet i styrelsesätten, att den nuvarande utrikesministern inte heller ämnar svara på min s. k. enkla fråga. Vi stå nu första gången då regeringsledamöter avvika från den avtalade förutsättningen att frågor i den nya ordningen skola besvaras. Det är icke blott den nye utrikesministern som efter samråd sannolikt beslutit sig för detta avsteg från utlovad konstitutionell praxis. Även statsministern har i dag skriftligen benäget meddelat mig, att han ej ämnar besvara en samtidigt framställd fråga av mig om användning delvis av officiella svenska penningegåvor till Finland för en kärleksfull omvårdnad av fångna sårade ryska soldater samman med sårade finska soldater och julgåvor till båda kategorierna.

Det är nog i alla fall så, herr talman, att den, som bara griper till svärd, han skall förgås med svärd, och att det är sanningen allena, som gör oss fria.

Herr von Heland: Herr talman! Jag har full tillit till att regeringen med all omtanke handhar de spörsmål, som herr Ohlin här tagit upp till diskussion. Jag tar mig dock friheten att något förlänga debatten för att påpeka, att man inte endast får stirra sig blind på den industriella försvarsberedskapens betydelse. Jag har den uppfattningen, att det inte är maskinerna, som i ett krig är det viktigaste, utan att man klarar landets livsmedelsförsörjning. Det råder tydligen för närvarande, när det gäller försvarsberedskapen, en tvist om hur arbetskraften bäst skall användas. De militära myndigheterna ha sitt önskemål om att få man ur huse. Herr Ohlin m. fl. anse, att det är minst lika viktigt, att man ställer arbetskraft till förfogande för industrien för att på detta sätt få en naturligtvis välbehövlig krigsindustri i gång. Jag vill emellertid förklara, att jag är en smula orolig för att man inte tillräckligt beaktar det faktum, att det även behövs personal för livsmedelsförsörjningen. och jag är orolig för detta inte minst på grund av de cirkulär, som utskickats angående uppskovsärenden, vari man särskilt påpekar, att uppskov inte kan beviljas för andra än högt specialiserade arbetare inom krigsindustrien. Jag vill påpeka, att vi inom livsmedelsindustrien också ha högt specialiserade arbetare, som äro oumbärliga, och likaså ha vi inom livsmedelsförsörjningen ett behov av automobiler, vilket inte kan tillbakasättas mer än till en viss gräns utan att livsmedelsförsörjningen kommer att lamslås. Jag skall inte här gå in på några detaljer, även om detta kanske hade varit önskvärt ur jordbrukarsynpunkt.

Jag är dock, herr talman, förvissad om att regeringen även tar detta spörsmål mycket noggrant under omprövning, och jag har bara velat anföra dessa

Ang. förstärkning av Sveriges industriella försvarsberedskap m. m. (Forts.)
synpunkter för att ingen skall tro, att endast den industriella delen av vår försvarsberedskap är viktigt att vårda.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag vill endast fästa uppmärksamheten på att i regeringens deklaration nämndes som de dominerande uppgifterna försvarsberedskapens fortsatta stärkande och folkförsörjningens tryggnad.

Ordet lämnades på begäran till herr **andre vice talmannen**, som yttrade: Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts i dag avlämnade proposition nr 96 (med förslag till lag om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.) ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Vad herr andre vice talmannen sålunda hemställt bifölls.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

Föredrogos första särskilda utskottets memorial:

nr 82, angående viss ersättning till en hos andra kammaren anställd vaktmästare vid inkallelse till militär tjänstgöring på grund av förstärkt försvarsberedskap; och

nr 83, angående ersättning till av första särskilda utskottet tillfälligt anlitad personal.

Vad utskottet i dessa memorial hemställt bifölls.

Vid föredragning av andra särskilda utskottets memorial nr 35, angående ersättning till tjänstemän hos andra särskilda utskottet, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs ånyo första särskilda utskottets utlåtande nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för begränsning av statsutgifterna under budgetåret 1939/40 m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 10 november 1939 dagtecknad proposition, nr 79, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet angivna ändrade grunder för dispositionen av de å riksstaten för budgetåret 1939/40 under tionde huvudtiteln upptagna förslagsanslagen till Avsättning till fonden för idrottens främjande, Avsättning till fonden för friluftslivets främjande och Avsättning till lotterimedelsfonden.

I statsrådsprotokollet hade chefen för finansdepartementet därjämte behandlat vissa frågor angående allmänna besparingsåtgärder, med besparingsåtgärderna sammanhängande budgettekniska spørsmål samt frågor om ändring i grunderna för disposition av vissa anslag å nionde huvudtiteln m. m.

Ang. begränsning av statsutgifterna under budgetåret 1939/40 m. m.

Ang. begränsning av statsutgifterna under budgetåret 1939/40 m. m.
(Forts.)

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen:

- 1) motionen nr 32 i första kammaren av herr *Lindhagen*;
- 2) de likalydande motionerna nr 33 i första kammaren av herr *Herlitz* m. fl. och nr 42 i andra kammaren av herr *Persson* i Falla m. fl.;
- 3) de likalydande motionerna nr 35 i första kammaren av herrar *Elon Andersson* och *Gärde* samt nr 48 i andra kammaren av herrar *Bergvall* och *Carlström*;
- 4) motionen nr 37 i andra kammaren av herr *Hage* m. fl.;
- 5) motionen nr 39 i andra kammaren av herr *Wallentheim*; ävensom
- 6) motionen nr 43 i andra kammaren av herr *Spångberg*.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet gjort vissa uttalanden beträffande i propositionen berörda frågor, varefter utskottet hemställt,

I. att riksdagen måtte

a) godkänna de av föredragande departementschefen i statsrådsprotokollet angivna ändrade grunderna för dispositionen av de å riksstaten för budgetåret 1939/40 under tionde huvudtiteln upptagna förslagsanslagen till Avsättning till fonden för idrottens främjande, Avsättning till fonden för friluftslivets främjande och Avsättning till lotterimedelsfonden;

b) besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t framföra de synpunkter utskottet i det föregående anfört;

II. att motionerna I: 32, I: 33, I: 35, II: 37, II: 39, II: 42, II: 43 och II: 48, i vad de ej finge anses besvarade med vad utskottet förut anfört, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Leander: Herr talman! Enligt den föreliggande propositionen och utskottsutlåtandet har en del av de förut uppskjutna arbetena utbrutits och givits karaktär av beredskapsarbete, d. v. s. avsetts att användas i händelse av arbetslöshet. Man får väl utgå ifrån att man inom regeringen räknat med att dessa besparingar skola kunna genomföras utan att det därigenom uppstår någon ny arbetslöshet. Detta har ju varit en genomgående tanke vid ärendets behandling. Redan utredningsmannen anför, att han anser det givet, »att staten ej bör genom direkta åtgärder åstadkomma arbetslöshet bland personal, som antagits för fortsatt anställning inom vederbörande verk». Och utskottet betonar, att »under förhandenvarande omständigheter synes det välbetänkt, att användningen av de anslag till byggnader m. m., varom i detta sammanhang är fråga, icke definitivt inskränkes utan göres beroende av läget på arbetsmarknaden».

Man tycks således vara enig om, att arbetslöshet icke skall behöva uppstå genom dessa besparingsåtgärder. Att jag nu i alla fall begärt ordet beror på att det i propositionen finnes en punkt, säregen kanske till karaktären men ändå mera till storleksordningen, nämligen frågan om anslag för fortsatt utveckling av statens telefon- och telegrafväsende. Detta anslag är beräknat till 32 miljoner kronor, och man föreslår nu att på denna summa inbespara 10 miljoner, d. v. s. i runt tal en tredjedel. Det må inte förvåna, om man frågar sig, huruvida det då skall bli möjligt att i fortsättningen sysselsätta arbetarna vid telegrafverket i samma utsträckning som hitintills. Vi äro vana vid arbetslöshet inom telegrafverket, men man är nu rädd för att den skall bli ännu mer omfattande. Jag förmodar, att såväl departementschefen som telegrafstyrelsen vid anslagens nedskärning utgått ifrån och räknat med att trots denna anslagsminskning några avskedanden icke skola behöva ske och att de

Ang. begränsning av statsutgifterna under budgetåret 1939/40 m. m.
(Forts.)

förut anställda arbetarna även i fortsättningen beredes arbete i samma omfattning som förut. Jag tar, som sagt, för givet att man utgått ifrån detta, men jag vore tacksam, om jag från regeringsbanken kunde få en bekräftelse på att denna min förmodan är riktig.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Eftersom kommunikationsministern icke är närvarande i kammaren och för övrigt inte heller varit med vid utarbetandet av detta besparingsförslag, vill jag med anledning av det sista yttrandet endast understryka, att hela besparingsaktionen ju åsyftar, att man skall kunna frigöra produktiva krafter för sysselsättning med militära uppgifter i stället för med civila och att man därvid har förutsatt, att besparingsarbetet icke skall åstadkomma någon ökad arbetslöshet i landet. Det är klart, att i vissa fall måste detta besparingsarbete medföra överflyttning av arbetskraft från ett område till ett annat, och i sådant fall kan en förflyttningsarbetslöshet under någon tid förekomma. Men uppmärksamheten måste vara riktad på att dessa rubbningar inte bli större än vad som är nödvändigt.

Herr **Lindhagen**: Herr talman! Jag skall endast fästa uppmärksamheten på en besparing, som jag tycker man borde ha underlåtit, då den vidtagits i *oträngt mål i allra högsta grad*.

Här har en liten handfull pengar kastats ut till stöd för villkorligt frigivna, för frigivna fångar och rätteligen även för straffriförklarade. Rörande detta anslag har man inom den avdelning i justitiedepartementet, som behandlar dessa saker, för mig mer än en gång uttalat, vilken skandal det är, att statsmakten så litet vårdar sig om denna utgiftspost. Nu har det till och med gått så långt, att man från det lilla belopp, som i gemen anslagits, funnit angeläget att pruta 15,000 kronor. Jag vet själv av erfarenhet, vilket oerhört besvär man kan ha för att stödja dem, som någon gång ha sluppit åtminstone för en tid undan sinnessjuknämndens välde, och vilka svårigheter de själva ha för att skaffa sig det, som ock är nödvändigt för deras upprättelse och uppehälle i livet. Man har, som sagt, från justitiedepartementet beklagat sig över att riksdagen i dessa avseenden varit så oerhört snål, men nu får man i alla fall se, att just på detta lilla anslag skall det prutas 15,000 kronor, ett belopp, som dock endast är en liten bråkdel av kostnaden för ett bombflygplan, vilken utgör 600,000 kronor!

Axel Oxenstierna sade en gång: »Om du visste, min son, med hur liten vishet världen regeras!» Därpå kan detta vara ett litet exempel, som dock är stort i sig självt.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till viss ändring i förordningen den 31 januari 1932 (nr 15) med tillägg till gällande tulltaxa;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om industrisoekerskatt, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till beräkning av vissa inkomster och utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 m. m.; samt

nr 81, i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken rörande tillämpning av bankoreglementet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Lagförslag
om tjänste-
plikt m. m.*

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tjänsteplikt m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Genom en den 1 december 1939 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 92, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om tjänsteplikt; samt
- 2) lag om utvidgad tillämpning i vissa fall av lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 65, av herr *Nordström* i Kramfors m. fl., i vilken motion hemställts om avslag å propositionen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

A) att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de av Kungl. Maj:t framlagda lagförslagen, måtte för sin del antaga under punkten införda förslag till

- 1) lag om tjänsteplikt;
- 2) lag om utvidgad tillämpning i vissa fall av lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister;

B) att den i ämnet väckta motionen, II: 65, måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Angående sättet för utlåtandets föredragning anförde

Herr **Linnér**: Med avseende å föredragningen av det föreliggande utskottsutlåtandet får jag hemställa, att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A på det sätt, att de av utskottet framlagda lagförslagen föredragas vart för sig, det första, i den mån så erfordras, paragrafvis med slutstadganden, ingress och rubrik sist, varefter och sedan båda lagförslagen blivit genomgångna utskottets hemställan föredrages; att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres; samt att utskottet må äga att i avseende å nummerbeteckning av kapitel, paragrafer och moment vidtaga de jämkningar, som må påkallas av kamrarnas beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A.

Det av utskottet tillstyrkta förslaget till lag om tjänsteplikt.

1 §.

Denna paragraf lydde:

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

är samlad, förordna, att 2—7 kap. i denna lag eller ett eller flera av dem skola äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas, med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Herr Linnér: Det är en naturlig fortsättning på hans excellens herr statsministerns uttalande om regeringens avsikt att göra allt vad göras kan för att stärka den svenska försvarsberedskapen, att nu på kamrarnas bord ligger ett i princip enhälligt utskottsutlåtande, som förordar en lag om tjänsteplikt med så ingripande åtgärder mot den enskilda friheten att taga anställning och att lämna anställning, som man väl knappast tidigare kunde ha förutsatt. Jag tror för min del, att detta är ett uttryck för den känsla av lägets allvar, som besjalar hela den svenska riksdagen.

Det är emellertid icke nog, att denna lagstiftning godkännes och sättes i kraft, utan det är också några praktiska åtgärder, som förutsätts för att lagstiftningen skall bli effektiv, och jag skall här be att något få yttra mig om dem.

Först och främst innebär detta förslag ett mycket vittgående ingripande för att ställa arbetskraft till förfogande för försvarsberedskapen. Om denna arbetskraft skall bli tillräckligt effektiv, förutsättes en mycket noggrann och ingående planläggning. Man måste, såsom t. ex. antyddes i herr Ohlins interpellation, tänka igenom, vilka behov som äro de viktigaste. Man måste undersöka vilka arbetskrafter som falla bort under olika förutsättningar och hur dessa arbetskrafter skola kunna ersättas samt hur behovet ytterligare skall kunna fyllas, när det ökas. För att detta skall kunna ske, förutsättes, att själva organisationen i god tid genomföres, och jag tillåter mig därför rikta en hemställan till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, som närmast kommer att bli ansvarig för detta, att organisationen så snart som möjligt må sättas i kraft och att en viktig fråga därvid uppmärksammas, nämligen denna organisations, den s. k. riksarbetsstyrelsens, förhållande till arbetsmarknads-kommissionen och den verksamhet, som denna sistnämnda bedriver för att bekämpa arbetslösheten. Det måste uppenbarligen utföras ett enhetligt arbete av dessa bägge organ, vare sig de sedan förenas till ett och samma eller de komma att existera såsom skilda organ.

Där är också en annan omständighet, som det är nödvändigt att fästa uppmärksamheten på. En användning av tjänstepliktslagen i större skala kommer alldeles säkert att leda till att arbetskraft försättes i arbete på områden, där den icke har varit van att arbeta. Den behöver således skolas, tränas upp på det praktiska arbetsområde, där den sedan skall få sysselsättning. Men det finns en enklare väg att öka effektiviteten inom de viktiga arbetsområdena, och det är, att man åstadkommer vissa lättnader i de gällande arbetarskyddslagarna, vilka uppenbarligen äro avsedda för helt andra förhållanden än de nu rådande. Man kan helt säkert genom att jämka på de nuvarande arbetstidsbestämmelserna åstadkomma en väsentligt ökad effekt. Detta har också framhållits i flera uttalanden. Departementschefen har närmast avböjt ett sådant förfarande. Jag tillåter mig i anslutning till vad utskottet enhälligt har yttrat att hemställa, att denna fråga upptas till nytt och snabbt övervägande. Säkerligen kan man därigenom nå ganska långt i effektivitet.

Sedan skulle jag vilja rikta uppmärksamheten på en detalj, som har en viss

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)
betydelse. Det är frågan om bestämmandet av löner och andra arbetsvillkor. Hela systemet i detta lagförslag är icke anordnat såsom ett slags civil värnplikt, utan det är anordnat på det sättet, att det privata avtalets villkor så långt som möjligt skola gälla, när arbetsplikten utkräver, och man utgår därför såsom regel från att kollektivavtal, där de finnas, skola vara giltiga och få utsträckt tillämpning för arbetsplatserna i allmänhet. Emellertid är det klart, att den situationen kan tänkas, då man icke kan åstadkomma enighet om lönerna eller om avtalsvillkoren i övrigt. Då följer av tjänstepliktslagens hela system, att några arbetsstrider här icke kunna tillåtas. I stället har man då i lagförslaget begagnat sig av den yttersta utvägen, att man tillsätter en s. k. lönenämnd, som har att avgöra löner och arbetsvillkor. Denna lönenämnd är sammansatt på ett mycket auktoritativt sätt, av representanter för arbetsgivare och arbetstagare under ledning av en av Kungl. Maj:t utsedd opartisk ordförande. Dess beslut få icke överklagas. Hela tankegången är således, att denna lönenämnd skall vara en verklig auktoritet i de undantagsfall, där lönenämnden behöver tas i anspråk. Men nu föreslår propositionen, att i lönenämnden skall insättas ett s. k. kronoombud, vilket skall ha rättighet att underställa lönenämndens beslut Kungl. Maj:ts prövning. Sker detta, har lönenämndens beslut, såsom det står i motiveringen, ingen annan innebörd än att beslutet överlämnas till Kungl. Maj:t. I sådant fall blir det således Kungl. Maj:t, som kommer att bestämma lönerna i stället för den auktoritativa lönenämnden. Man har därigenom återgått till ett system, som tidigare har förkastats av departementschefen, nämligen att Kungl. Maj:t skulle få bestämma lönerna för de tjänstepliktiga. Att man så har gjort, beror uteslutande på att man är rädd för att lönerna skulle komma att springa upp för högt och således kunna utöva en menlig inverkan på den svenska valutan.

Det förefaller emellertid, som om detta avsteg från själva systemet skulle vara ganska betänkligt. Om en sådan nedpressning av Kungl. Maj:t emot lönenämndens förslag kommer att ske upprepade gånger, lider det väl inte något tvivel om att lönenämndens auktoritet mycket snabbt blir undergrävd. Kungl. Maj:t blir då den avgörande löneinstansen, och man riskerar, att lönenämnden icke kan fylla sin mycket viktiga funktion.

Jag tillåter mig därför på grund av de risker, som föreligga för ingripande från kronoombudets sida i lönenämndens funktioner, att yrka avslag på §§ 30 och 31 i lagförslaget. I övrigt hemställer jag om bifall till detta. I enlighet med den föredragningsordning, som förut är godkänd av kammaren, komma de nummerändringar, som erfordras vid ett avslag på dessa paragrafer, att kunna verkställas av utskottet.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! I den lagstiftningsfråga, som nu föreligger till behandling, är det tydligt och klart, att många olika meningar med rätt kunna göra sig gällande, därför att den ju berör ett område, som vi tidigare inte ha haft någon lagstiftning på av detta slag i vårt land. I stort sett har ju utskottet tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag, men vi ha inom utskottet haft mycket ingående överläggningar beträffande vissa detaljer, och jag vill begagna det tillfälle, som nu står mig till buds, för att framföra några synpunkter.

Vi ha först och främst i 3 kap. någonting, som kallas för arbetsförmedlingstvång och företrädesbestämmelser och som innebär, att sedan man satt arbetsförmedlingstvånget i funktion och på det sättet tvingat alla, som överhuvud taget vilja ha någon anställning, att vända sig till en offentlig arbetsförmedlingsanstalt, skulle man kunna ge vissa företag företrädesrätt att få arbetskraft. Jag har ju en viss erfarenhet av dessa angelägenheter på arbetsmark-

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

naden, och jag har inom utskottet tillåtit mig att betvivla, att man kommer så värst långt med denna företrädesrätt. Den innebär i sak, att om det finns arbetsgivare på andra områden än dem, som ha företrädesrätt, skall man från samhällets sida utestänga dessa från att få arbetskraft, så länge vissa företag eller visst företag inte fått sitt behov av arbetskraft tillgodosett. Med tanke på de krafter, som finnas på arbetsmarknaden i vårt land, tror jag, att dessa bestämmelser, som kunna betecknas som skönhetsbestämmelser hos detta förslag, komma att rätt snart sättas ur funktion i praktiken, och det dröjer sedan inte länge, förrän vi måste tillgripa 16 §, d. v. s. allmän tjänsteplikt, för att råda bot på de svårigheter, som komma att föreligga. Jag har inte på denna punkt väckt någon motion, och jag skall inte framställa något annat yrkande än om bifall till Kungl. Maj:ts förslag, men jag har velat anföra dessa synpunkter, därför att jag tvivlar på möjligheten att genomföra vad man i denna del åsyftat i 8 §.

Sedan ha vi i 21 § vissa andra ting, som ha föranlett ingående överläggningar i utskottet. Där står nämligen talat om hur man skall taga ut de arbetstjänstskyldiga. Det skall ske i den ordningen, att man först tar ut dem, som frivilligt anmäla sig — och det är ju riktigt, att man bör göra detta, under förutsättning att bland dem finnas några, som äro lämpliga för den arbetsuppgift, som skall tillgodoses. Det är emellertid inte på minsta sätt antytt, att man skall taga hänsyn till en sådan lämplighet. Sedan skall man taga dem, som genom tjänstepliktens fullgörande uppenbarligen icke komma att vidkännas minskning i arbetsinkomsten. Det betyder, att man efter de frivilliga skall taga alla de lägst avlönade. Det kan ju anföras skäl härför, nämligen om man tänker på det utjämningsbidrag, som skulle lämnas, men det är rätt egendomligt att i en arbetsförmedlingsverksamhet konstatera, att det inte står någonting om att man skall taga dem, som äro lämpliga, utan man skall taga dem, som förut äro dåligt avlönade, och därefter alla övriga tjänstepliktiga. Såsom även socialstyrelsen anført i sitt yttrande, tycker jag, att här borde man ha nöjt sig med att taga dem i första hand, som vore bäst lämpade för uppgiften, och därvid börjat med dem, som frivilligt anmäla sig och sedan tagit de andra. Ty här liksom i annan arbetsförmedling gäller, att lämplighet för de uppgifter, som skola fyllas, alltid är det viktigaste. Det förhållandet, att vissa kunna få mer i utjämningsbidrag, måste enligt min mening betraktas som underordnat i detta sammanhang.

Sedan ha vi de av utskottets ärade ordförande här framdragna 30 och 31 §§ om de s. k. kronoombuden. Denna bestämmelse måste jag för min del anse vara en felaktig konstruktion i detta förslag. Vi skola ju enligt propositionen och utskottets utlåtande låta arbetsmarknadens parter själva träffa sitt val om lönenas storlek. Det är alldeles riktigt och lämpligt, att detta får äga rum, så länge det är möjligt, men här har man gjort en inskränkning. Om parterna inte komma överens om lönerna, skall tvisten gå till en skiljenämnd, som här är angiven, och nämndens ordförande skall, därest inte nämnden kan ena sig, fastställa lönebeloppen. Om denne ordförande har benägenhet att sätta dem för högt, enligt kronoombudets mening, skall ombudet rapportera saken till Kungl. Maj:t. Det egendomliga inträffar då, att det här inte är fråga om någon allmän skälighetsprövning av lönerna, utan det är endast när ordföranden anses ha benägenhet att sätta lönerna för höga, som sådant rapportgivande till Kungl. Maj:t skall ske. I vissa fall skulle Kungl. Maj:t kanske då med hänsyn till de synpunkter, som legat bakom tillsättandet av kronoombudet, vara tvungen att fastställa lönerna till lägre belopp än ordföranden velat. Jag menar, att det finns ingen anledning att undergräva Kungl. Maj:ts auktoritet på ett så viktigt område. Om man i övrigt ansett, att arbets-

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

marknadens eget sätt att avgöra dessa saker skall tillämpas, borde man konsekvent utsträcka det över hela linjen. Det finns säkerligen ingen tvekan om att arbetsgivarna inte i onödan komma att gå med på löneförhöjningar. Vi veta, hur det förhåller sig på den punkten. Man har ingen anledning att nu särskilt misstänka dem för att vilja sätta för höga löner.

Jag har inte reserverat mig på denna punkt, men jag kommer vid voteringen att biträda den av utskottets ärade ordförande och vissa andra utskottsmedlemmar avgivna reservationen, därför att jag tycker, att konstruktionen här är principiellt felaktig.

I övrigt kunde det vara mycket att anföra beträffande denna lagstiftning, men jag tror den är i högsta grad nödvändig, om vi skola kunna fylla de krävande uppgifter, som komma att föreläggas oss under de svåra tider, som vi tyckas få emotse. Man har alltid en säkerhet i att detta är en fullmaktslag, som skall tillgripas av Kungl. Maj:t först när det föreligger ett verkligt och trängande behov. Detta är enligt min mening den största säkerheten. Hittills har ju arbetsmarknaden utvecklats sig på sådant sätt i vårt land, att det inte inträffat några katastrofer. I den rapport, som vi från socialstyrelsen i dag lämnat Kungl. Maj:t om utvecklingen under november, måste vi konstatera, att arbetsmarknaden i stort sett har hållit sig uppe och att det inte inträffat någon mera omfattande arbetslöshet eller arbetsnedläggelser. Hittills har allting utvecklats sig såsom önskvärt är ur olika synpunkter.

Jag har intet annat yrkande att framställa, herr talman, än om bifall till utskottets förslag men jag her velat till protokollet anföra de synpunkter som jag nu anfört.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall inte för min del öppna någon egentlig debatt i denna fråga. Jag tillåter mig endast att tillstyrka utskottsförslaget. Den risk för lönenämndernas auktoritet, som man här talar om, är väl inte stor, eftersom det endast är under förutsättning att kronoombudet anmäler frågan för Kungl. Maj:t, som Kungl. Maj:t kan befatta sig med ärendet. Jag tycker inte man behöver överdriva risken för lönenämndernas auktoritet. Det är ju här inte fråga om annat än att kronoombudet inte har blivit övertygat om att lönesättningen är motiverad och riktig.

Jag tillstyrker för min del utskottets förslag och skall inte gå in på de andra punkter, som äro berörda här.

Herr **Forslund**: Herr talman! Jag vill säga ett par ord i anledning av att utskottets ordförande yrkade avslag på 30 och 31 §§, där det talas om de kronoombud, som skola följa lönenämndernas verksamhet. Jag tror inte, att man får förbise betydelsen av att Kungl. Maj:t i denna lag medgives rätt att ha en observatör rörande lönesättningarna. Jag tror, att i praktiken kommer det inte att vare sig tynga denne observatör eller tynga Kungl. Maj:t, utan denne rapportör kan nog bara genom att han finns till vara av betydelse för verksamheten i dess helhet.

När man genom lönenämnden eller lönenämnderna skall fastställa de lönevillkor, som skola gälla, har man de direktiv att följa, som äro fastställda, nämligen att i största möjliga utsträckning fastställa löner, som överensstämna med vad som är gällande inom verksamhetsområdet. Detta gäller för lönenämnderna, och det gäller även i det fall, då Kungl. Maj:t skulle få lämna besked om vilka lönevillkor som skulle tillämpas på området. Man kan ju få tag i en mycket lämplig lönetekniker, såsom ordförande i lönenämnden — eller flera sådana män, om det skall vara flera nämnder — som ändock icke kan tjänstgöra såsom den observatör, som de sakkunniga ha funnit lämpligt föreslå

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

i det förslag, som här föreligger. Det är därför skäl att ha ett på sidan om lönenämnderna tillsatt ombud.

Jag vill dessutom säga, att när denna proposition förbereddes i departementet, utgick man från att detta ärende mycket ingående prövats av särskilt tillkallade sakkunniga. Dessa ha stannat för att förorda den anordning, som återfinns i de två paragrafer, varom här varit tal, nämligen 30 och 31 §§. För departementet fanns det icke anledning att göra några nämnvärda avvikelser från vad dessa sakkunniga föreslagit, framför allt därför, att alla inom näringslivet förekommande intressen företräts bland dessa sakkunniga och bland dem, som varit i tillfälle att yttra sig över de sakkunnigas förslag. När de i stort sett ha kunnat godta vad de sakkunniga föreslagit, synes det icke vara någon anledning för Kungl. Maj:t eller riksdagen att rubba därpå. Under sådana förhållanden anser jag också, att riksdagen bör biträda vad utskottsmajoriteten föreslagit, nämligen Kungl. Maj:ts förslag.

Jag vill i detta sammanhang också påpeka, att från något håll har det förts på tal, att man lämpligen skulle kunna ge kronoombudets uppgift åt ordföranden i lönenämnden eller i lönenämnderna, men den saken har mycket ingående prövats av de sakkunniga, och de ha i sin redogörelse lämnat tydliga och klara besked om olämpligheten av ett sådant arrangemang med den dubbelställning, som en ordförande i en dylik nämnd då skulle komma att inta. Tydliga och klara skäl ha härvid förebragts, varför man i departementet ansåg sig böra kunna godta förslaget utan avvikelse.

Jag hemställer för min del om bifall till utskottets förslag, d. v. s. till Kungl. Maj:ts förslag med de små justeringar, som ha vidtagits däri av utskottet.

Herr Gärde: Herr talman! Jag vill först säga några ord om förslaget i allmänhet. Utskottet har vid sin ingående granskning av förslaget funnit, att det hela på ett synnerligen lyckligt sätt löser de mycket ömtåliga spörsmål, varom här är fråga. På vissa punkter ha givetvis meningarna varit ganska delade inom utskottet, men man har som sagt med hänsyn till önskvärdheten av största möjliga enighet icke framfört några särskilda meningar annat än i vissa frågor, vilka dock ligga så att säga i andra planet.

En sådan fråga är den om kronoombud. Som torde ha framgått av den föregående diskussionen, skall beträffande avlöningen för de tjänstepliktiga i första hand tillämpas gällande kollektivavtal eller också annat avtal, som mellan arbetsgivare och tjänstepliktig kan träffas. Det föreligger alltså på denna punkt vad man kallar dispositionsfrihet för parterna; de äga att i första hand komma överens om lönevillkoren även vid tjänsteplikt. Då möter den situationen, att en överenskommelse icke kan träffas. För att slita en sådan konflikt har man infört anordningen med en lönenämnd. I 28 § regleras frågan därom närmare. Där säges: »För handläggning av frågor, som omförmälas i 27 §, (lönefrågor vid tjänsteplikt) skall finnas en lönenämnd för tjänsteplikt eller, om Konungen därom förordnar, särskilda sådana nämnder för olika arbetsområden eller delar av riket.» Jag tror att man inom utskottet — det framgår ju också av utskottets utlåtande — var på det klara med, att helst borde det finnas en enhetlig nämnd för hela riket, men om arbetsbördan nödvändiggjorde en anordning med flera nämnder, måste man i första hand välja den vägen, att det för varje särskilt arbetsområde, t. ex. jordbruket, järnindustrien eller något annat område, bleve en enhetlig lönenämnd och att man endast i yttersta nödfall borde tillgripa en anordning med en lönenämnd för geografiskt begränsade områden eller »delar av riket». Att man på detta sätt vill ha såvitt möjligt samma lönenämnd åtminstone för varje särskilt

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

branschområde, beror tydligen på att man vill ha lönefrågorna avgjorda efter enhetliga principer.

I Kungl. Maj:ts förslag har man nu infört denna institution med kronoombud. Kronoombudet är icke blott, som herr Forslund sade, en observatör, utan han har också en synnerligen vittgående befogenhet. I 30 § står det: »För att följa lönenämnds verksamhet förordnas av Konungen kronoombud jämte ersättare.» Och i 31 § heter det: »Kronoombudet äger föreskriva, att lönenämnds beslut i lönefråga vid tjänsteplikt skall underställas Konungen, som därefter beslutar i ärendet. — Lönenämnds beslut i sådan fråga må ej utfärdas, innan kronoombudet förklarar, huruvida underställning därav skall ske.» Kronoombudet har alltså vetorätt beträffande lönenämndens beslut i dessa frågor. Här inställer sig osökt den frågan: vilka skäl kunna åberopas till stöd för en från de allmänna reglerna om skiljedom i lönetvister så avvikande bestämelse som den om kronoombud? Såvitt jag kunnat finna, är det två synpunkter, som man velat tillgodose med kronoombudsinstitutionen.

Den ena är enhetlighet i lönenämndernas avgöranden. För såvitt det finnes en lönenämnd för hela riket eller också samma lönenämnder för olika branscher, har ju den synpunkten icke längre någon större betydelse. Jag vill på den punkten framhålla, att utskottet i sin motivering absolut uttalat sig emot en anordning med lönenämnder för olika delar av riket, just därför att man ansett, att enhetligheten därigenom äventyrades. Denna synpunkt kan alltså icke längre i och för sig tillmätas någon större betydelse.

Det andra, som har framhållits till stöd för anordningen med ett kronoombud, är den valutapolitiska synpunkten. Om lönenämnderna bestämde avlöningarna för högt, borde Kungl. Maj:t kunna korrigera lönesättningen. I detta fall har det givetvis icke någon större betydelse, om det är *en* lönenämnd eller *flera* lönenämnder. Men även bortsett härifrån ha, såvitt jag kunnat finna, lönenämnderna mycket begränsad möjlighet att genom sin lönesättning påverka den valutapolitiska situationen. Man må komma ihåg, att från behandling av lönenämnd äro undandragna alla frågor, som regleras genom löneavtal. Inför lönenämnden kunna parterna också träffa avtal om löner och därigenom avgöra saken. De ganska få fall, där det på detta sätt icke åstadkommit en lösning, kunna givetvis icke ha någon större betydelse för valutaspörsmålet. Denna fråga har en långt större räckvidd; den berör alla lönesättningar oberoende av om de kommit till stånd genom skiljedom eller avtal.

Frågan om beaktande av den valutapolitiska situationen vid bestämmande av arbetslöner är för övrigt numera, såvitt jag förstår, på väg att lösas genom förhandlingar mellan arbetsgivarna och arbetarna. Att blanda in Kungl. Maj:t i lönesättningarna torde icke bereda Kungl. Maj:t någon alltför angenäm uppgift, och det förefaller mig också, som om det skulle vara oklokt. Kungl. Maj:t bör kunna äga förtroende till de lönenämnder, som Kungl. Maj:t själv tillsätter, och jag tror, att anordningen med kronoombud skulle vara ägnad att redan från början rubba auktoriteten hos lönenämnderna och ådraga Kungl. Maj:t en arbetsbörd, som helt säkert icke är påkallad ur det allmännas synpunkter.

Jag ber alltså, herr talman, att på denna punkt få ansluta mig till reservationen, och jag påpekar också, att en på detta område så erfaren man som herr Hagman, visserligen utan att anteckna sig som reservant, dock här förklarar, att han delar reservanternas uppfattning på denna punkt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, godkändes den nu föredragna paragrafen.

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

2—29 §§.

Godkändes.

30 och 31 §§.

Dessa paragrafer hade följande avfattning:

30 §.

För att följa lönenämnds verksamhet förordnas av Konungen *kronoombud* jämte ersättare.

Kronoombud skall underrättas om anhängig lönefråga vid tjänsteplikt och äger deltaga i lönenämnds förhandlingar.

31 §.

Kronoombudet äger föreskriva, att lönenämnds beslut i lönefråga vid tjänsteplikt skall underställas Konungen, som därefter beslutar i ärendet.

Lönenämnds beslut i sådan fråga må ej utfärdas, innan kronoombudet förklarar, huruvida underställning därav skall ske.

Beträffande förevarande paragrafer hade reservation anmälts av herrar *Linnér, Gärde, Wistrand, Karl Emil Johanson, Skoglund* och *Liedberg*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr *Linnér*: Jag ber att få yrka avslag på 30 och 31 §§.

Herr *Norman*: Jag hemställer om bifall till paragraferna.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av de under behandling varande paragraferna samt vidare därpå att kammaren skulle besluta, att nämnda paragrafer skulle utgå ur lagförslaget; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafernas godkännande, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linnér* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 30 och 31 §§ i det av andra särskilda utskottet i utlåtande nr 34 tillstyrkta förslaget till lag om tjänsteplikt, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, beslutar kammaren, att nämnda paragrafer skola utgå ur lagförslaget.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 46.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

32—43 §§.

Godkändes.

44 §.

Denna paragraf var så lydande:

*(i Kungl. Maj:ts förslag:)**(i utskottets förslag:)*

Med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvärande, fängelse i högst sex månader straffes:

- a) den som med vetskap om föreskrift enligt 7 eller 8 § bryter däremot;
- b) arbetstagare, som icke inom utsatt tid efterkommer föreläggande enligt 10 §;
- c) tjänstepliktig, som icke inom förelagd tid efterkommer behörig myndighets anvisning att taga arbete hos tjänstepliktberättigad arbetsgivare;
- d) tjänstepliktig, som eljest olovligen utebliver från arbetet eller nedlägger detsamma eller ock på sådant sätt åsidosätter sina förpliktelser mot arbetsgivaren eller förgår sig mot denne eller annan, att förhållandet är ägnat att försvåra tjänstepliktens genomförande;
- e) den som icke fullgör upplysnings- eller inställeskyldighet, som föreskrivits med stöd av 40 §, eller vid fullgörande därav lämnar medvetet oriktig uppgift.

Böter, som ådömas enligt denna paragraf, tillfalla kronan.

Förseelse, som avses i denna paragraf, må ej åtalas av allmän åklagare, där ej förseelsen av länsarbetsstyrelse till sådant åtal anmäles.

Beträffande bestämmelsen under d) i förevarande paragraf hade reservationer avgivits

1) av herr *Branting*, som på anförda skäl hemställt, att orden »eller förgår sig mot denne eller annan» i 44 § under d) i förslaget till lag om tjänsteplikt måtte utgå;

2) av herrar *Norman*, *Olsson* i *Mellerud*, *Molander* och *Lindberg* i *Stockholm*, vilka instämt i den av herr *Branting* gjorda hemställan.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Jag har vid 44 § tillåtit mig avge en reservation, och ett antal ledamöter av utskottet ha instämt i min hemställan om en viss ändring i denna paragraf. Jag tror inte, att vi skola behöva alltför mycket ta kammarens tid i anspråk för denna frågas skull, ty saken är i själva verket så enkel och klar, att jag för min del hoppas, att kammaren lätt nog skall komma fram till den ståndpunkt, som jag anser vara den riktiga.

I denna 44 §, där man återfinner de straffbestämmelser, som avse att sanktionerna tjänstepliktslagen, stadgas bland annat också straff — böter eller fängelse upp till sex månader under försvärande omständigheter — för tjänstepliktig, vilken »förgår sig» mot arbetsgivaren eller annan på sådant sätt, att »förhållandet är ägnat att försvåra tjänstepliktens genomförande». Det är detta speciella stadgande, som mina medreservanter och jag ha önskat få bort ur paragrafen, och detta kort sagt därför, att denna bestämmelse är både onödig, orättvis, oförlig och oklok. Jag tror också, att det i viss mån berott på en tillfällighet, att utskottets majoritet stannat vid ett förordande av paragrafen i oförändrat skick. Åtminstone föreföll det mig, som om icke samtliga

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

ledamöter hade i full utsträckning hunnit penetrera punkten, när avgörandet föll; men det är kanske en missuppfattning.

Jag tillåter mig i varje fall betrakta detta stadgande såsom onödigt, därför att det redan nu i paragrafen stadgas straff för tjänstepliktig, som »åsidosätter sina förpliktelser» mot arbetsgivaren, till men för tjänsteplikten. Denna allmänna formulering täcker ju alla möjliga fall, synes det mig. Dessutom har man allmänna strafflagens ärekränkingskapitel, om man nu anser sig behöva särskilt tänka på det fallet, att tjänstepliktig förolämpar, missfirmar eller hotar arbetsgivaren. Någon god motivering för att man i tjänstepliktslagen just skall särskilt straffa den, som »förgår sig» emot arbetsgivaren, har jag inte kunnat finna.

Allmänna strafflagen har ju dessutom den stora överlägsenheten, att den drabbar lika åt alla håll, under det att stadgandet i 44 § tjänstepliktslagen är alldeles ensidigt. Det slår icke emot bägge parterna lika. Om arbetsgivaren förgår sig på precis samma sätt, som här förutsättes, att den tjänstepliktige kan förgå sig emot arbetsgivaren, straffas han icke enligt tjänstepliktslagen. Och ändå torde det vara uppenbart, att en arbetsgivares förhållande gent emot dem, som arbeta i det tjänstepliktberättigade företaget, kan vara nog så skadligt för produktionen. Det är detta, som jag tillåtit mig att betrakta som en mycket allvarlig felkonstruktion av lagen, och det är därför som jag tillåtit mig att beteckna lagen i denna punkt som orättvis.

Jag erinrar här liksom i reservationen om, att föreningen Daco också har påpekat dessa förhållanden och föreslagit straffbestämmelser för arbetsgivare, som åsidosätter sina förpliktelser på motsvarande sätt som enligt förslaget bestraffas hos arbetstagare. Jag har icke föreslagit några sådana bestämmelser, ty det ligger ju utanför en enskild riksdagsmans förmåga att komma med vidlyftigare ändringsförslag i en lagfråga. Men jag anser, att man vinner ganska mycket genom att helt enkelt ta bort de ord ur paragrafen, som jag angivit.

Hittills, mina herrar, ha vi hållit på principen om likhet inför lagen, och jag kan verkligen icke finna, att den principen bör frångås under sådana förhållanden, när landet anses vara i fara och när statsmakterna ha rätt att kräva det yttersta av alla medborgare. Det har tvärtom förefallit mig, att just under sådana förhållanden, när tjänsteplikten skall träda i kraft, ligger det stor vikt uppå att se till, att största möjliga sammanhållning och enighet råda. Det kan då verkligen bli till stor skada att i ett sådant läge låta en lag träda i kraft, som, såvitt jag förstår, måste verka sårande och stötande för de tjänstepliktigas stora massa, dessa tjänstepliktiga, av vilkas arbetsinsats det helas väl anses vara beroende. Vi kunna knappast, tycker jag, begå en större okloket än om vi i en kritisk situation skulle skapa missnöje eller split bland de tjänstepliktiga, vilka i detta fall bli hela arbetarklassen och dessutom praktiskt taget alla andra människor med undantag just av arbetsgivarna — om vi skulle bland hela denna stora massa skapa missnöje genom lagbestämmelser, som till sin anda äro så främmande som denna är både för svensk rättsåskådning och gammal god praxis vid svenska arbetsplatser.

Att dessutom detta stadgande är ytterst oformligt och därför särskilt ägnat att framkalla trassel och tolkningssvårigheter, gör knappast saken bättre. Att »förgå sig» emot någon måste väl betraktas såsom en synnerligen oklar brottsbeskrivning.

Nu har ju utskottet, inte bara med tanke på dessa svårigheter utan också på åtskilliga andra, som ha sammanhang med denna paragraf, till propositionen fogat det tillägget, att åtal icke må komma till stånd annat än efter anmälan av länsarbetsstyrelse. Man har förmenat på sina håll inom utskottet, att

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

man därmed kommit ifrån alla invändningar och svårigheter. Men länsarbetsstyrelsens prövning av själva åtalsfrågan kan enligt mitt förmenande icke skjutas åt sidan anförda invändningar av principiell, praktisk och formell natur. Det är också svårt att föreställa sig, hur det i praktiken skall gå till, när man inom länsarbetsstyrelsen skall avgöra, huruvida åtal skall komma till stånd eller icke, därför att någon påstås hava »förgått sig» mot arbetsgivaren. Samma diskussion, som man för här och har fört inom utskottet, kommer då upp inom länsarbetsstyrelsen, som får det föga tacksamma uppdraget att avgöra en så tvistig och känslig fråga.

Det är med stöd av vad sålunda har anförts, herr talman, och med hänvisning till vad som ytterligare har framhållits i den tryckta reservationen, som jag ber att få yrka bifall till denna reservation.

I herr Brantings yttrande instämde herrar *Anderberg, Leander, Pauli, Theodor Nilsson, Karl Andersson, Brandt, Nils Andersson, Lindhagen, Karl August Johanson, Dahlström, Oscar Olsson* och *Heüman*.

Herr **Linnér**: Jag skall be att i allra största korthet få klargöra, vad detta lagrum innebär enligt Kungl. Maj:ts förslag och vad det innebär enligt herr Brantings reservation.

Herr Brantings anmärkningar gå huvudsakligen ut på tre punkter. Den första och principiellt viktigaste är den, att förslaget innefattar en orättvisa. Han säger: det slår endast åt ena hållet och lämnar arbetsgivaren ostraffad. I den tryckta reservationen tillspetsar han, om jag inte minns mig, konklusionen så, att han säger, att detta innebär en klasslagstiftning. Jag föreställer mig att ingen av kammarens ledamöter hyser den uppfattningen, att den departementschef, som har kontrasererat propositionen, skulle ha någon som helst benägenhet att föreslå en klasslagstiftning. Jag tror inte heller, att detta har skett. Det förhåller sig inte på det sätt, som man kanske har fått en föreställning om genom herr Brantings mycket kortfattade referat. Lagförslaget använder ju här med mycket stor försiktighet straffsanktioner. Detta är tämligen naturligt. I en så ömtålig lagstiftning som denna försöker man självfallet att komma fram så långt sig göra låter utan användning av straff. Emellertid har lagens författare — det står ju en hel rad av utredningar bakom, men låt mig säga den ansvarige departementschefen — kommit till det resultatet, att i vissa punkter behöver man dock straffsanktioner. I en av dessa punkter i samma paragraf riktar sig straffet uteslutande emot arbetsgivaren. Det är ett förfarande, i vilket både arbetsgivare och arbetstagare deltaga, nämligen när arbetsgivaren anställer en arbetstagare utan att gå via arbetsförmedlingsanstalten. Det oaktat är straffsanktionen endast riktad emot arbetsgivaren. Saken har varit under diskussion i utskottet, och vi ha funnit, att detta är ett riktigt val. Man bör närmast i detta fall stanna vid att om ett straff överhuvud taget bör tillgripas, så skall det riktas mot arbetsgivaren.

I den punkt, som det nu är fråga om, riktar sig straffet i denna lag — märk väl, i denna lag och denna punkt — endast mot arbetstagaren. Hur förhåller det sig då med arbetsgivaren? Jo, det förhåller sig på följande sätt. Om t. ex. en ingenjör eller en förman tages i anspråk med arbetsplikt, vilket enligt lagens hela konstruktion är fullkomligt tillåtligt och fullkomligt möjligt, blir denne man under samma förutsättning som en vanlig arbetare, som är honom underordnad, underkastad straffbestämmelsen. Om arbetsgivaren däremot i egenskap av arbetsgivare uppträder på ett sådant sätt, att arbetet icke fortgår så, som ur det allmännas intresse är önskvärt — vad sker då? Då tillgriper man en bestämmelse i förfoganderättslagen, 5 § i denna lag. Om

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

icke arbetsgivaren fullgör den förpliktelse, som ålägges enligt den lagen, är där ett mycket strängare straff stadgat, nämligen dagsböter, fängelse och vid synnerligen försvärande omständigheter straffarbete i högst två år. Sådant är läget beträffande detta skiljande mellan å ena sidan arbetsgivare och å andra sidan arbetstagare. Jag tror således, att föredragande departementschefen liksom utskottsmajoriteten med synnerligen stort lugn kan ta den anmärkningen, att denna punkt skulle innefatta någon sorts klasslagstiftning eller inbjuda till en olikhet inför lagen. Det är icke lagens innebörd.

Herr Branting har vidare sagt, att det är tekniskt meningslöst att införa det ifrågakvarande stadgandet, därför att på en rad tidigare i samma paragraf stadgas ett straff för arbetstagare, som på sådant sätt åsidosätter sina förpliktelser, att förhållandet är ägnat att försvåra tjänstepliktens genomförande. Jag tror — och här torde jag kunna tala för hela utskottsmajoriteten — att herr Brantings yttrande här beror på ett missförstånd. Det är två olika slag av förfaranden, som man genom lagens avfattning här har velat träffa. Det ena är att man åsidosätter sina förpliktelser. Vad betyder det? Man fullgör icke den arbetsprestation, som skäligen bör fordras av, låt mig säga en normal arbetstagare. Detta är att svika en plikt emot det allmänna intresse, som överhuvud har framkallat tjänstepliktslagens tillämpning. Detta är *en sak*: man fullgör icke sin arbetsprestation. Men en annan sak är den, som nu är omdebatterad, nämligen att man »förgår sig mot denne eller annan» på så sätt, att det försvårar tjänstepliktens genomförande. Vad är det man där syftar på? Det är det fallet, att en arbetstagare, som inte vill vara underkastad arbetsplikten — han kan t. ex. vara försatt från industriarbete i en stad ut på ett jordbruksarbete, och detta tilltalar honom inte — därför uppför sig på ett sådant sätt. Närmast är det naturligtvis här fråga om ett uppförande mot hans arbetskamrater, varigenom han försvårar arbetets utförande. Han kanske på ett skäligen sätt fullgör sin egen arbetsprestation, men han kan uppföra sig så illa emot sina arbetskamrater, att han försvårar deras arbetsprestation, och det är detta som man genom lagrummet har velat träffa. Jag tror således icke, att denna herr Brantings anmärkning ur teknisk synpunkt, att det skulle innefatta en teknisk dubbelbestämmelse, är riktig.

Herr Branting åberopade vidare, att man skulle kunna reda sig genom 16 kap. strafflagen. Jag tror, att icke heller denna tekniska anmärkning är riktig. 16 kap. strafflagen avser ju, om jag bortser från ämbetsmän och tjänstemän, helt och hållet att skydda ett enskilt intresse. Bestämmelsen i tjänstepliktslagens 44 § avser icke att skydda ett enskilt intresse utan ett *offentligt* intresse, och detta framgår uttryckligen av formuleringen, där det talas om ett förfarande, som leder till att tjänsteplikten icke kan fullgöras. Ur teknisk synpunkt torde det således vara befogat att säga, att det här icke kan riktas någon anmärkning emot denna del av lagstiftningen.

Jag kommer slutligen till en fråga, som herr Branting i största korthet berörde, nämligen den om åtal överhuvud taget. Det är, som jag började med att framhålla, ytterst vanskligt att laborera med straffbestämmelser, när det gäller genomförandet av en lagstiftning, som i eminent grad förutsätter god vilja från alla deltagare. Men straffbestämmelserna måste finnas, och då är det viktigt, för att icke försvåra tillämpningen, att dessa straffbestämmelser icke tillgripas på ett oklokt sätt. Vi ha i runt tal 600 underåklagare här i landet. Man kan inte begära, att alla dessa skola kunna sätta sig in i denna speciallags tankegång. Det skulle därför kunna tänkas, att någon av dem väckte ett åtal, som skulle bli till skada för effekten av denna lagstiftning. Utskottet har för att förebygga detta föreslagit den garantien, att åtal icke får äga rum annat än på anmälan av länsarbetsstyrelsen. Länsarbetsstyrelsen

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

är den organisation, som inom varje särskilt område skall bära upp tjänstepliktens tillämpning. Vi ha icke trott, att man kunde finna någon säkrare väg att förebygga olämpliga och skadliga åtal än just denna, och därmed tror jag, att vi gjort allt som kan göras för att utplåna varje risk, som öfverhuvud taget skulle kunna vara förenad med straffbestämmelserna i 44 §.

Jag tror således, herr talman, att de anmärkningar, som ha riktats mot denna bestämmelse, icke äro befogade. Jag tror, att man med lugn kan ta lagparagrafen, sådan den är av departementschefen och utskottets majoritet föreslagen. Jag ber att få yrka bifall därtill.

Herr Branting: Herr talman! Jag vill börja med att fästa uppmärksamheten på att jag varken i min reservation eller i mitt anförande använt uttrycket »klasslagstiftning». Jag har nämligen inte alls den uppfattningen — och däri delar jag den mening, som förfäktats av utskottets ärade ordförande — att här på något håll funnits en vilja att skapa en klasslagstiftning. Men jag anser, att man har kommit att formulera en paragraf på sådant sätt, att den kan väcka en viss förargelse och en viss känsla av att man inte behandlar folk lika.

Utskottets ärade ordförande ville gentemot mina invändningar sakligt göra gällande, att här visserligen föreligger en ensidig lagstiftning mot arbetstagar- eller den tjänstepliktige, men detta borde man inte taga så allvarligt, eftersom lagen i en annan punkt innehåller ett straffstadgande, som är ensidigt riktat mot arbetsgivaren. Enligt paragrafen straffas nämligen endast arbetsgivaren men icke arbetstagaren för det fall, att arbetsgivaren anställer någon hos sig utan iakttagande av i lagen föreskrivna villkor. Man skulle kunna tänka sig, att i det fallet både den, som anställer, och den anställda straffades. När nu lagen icke blivit så konstruerad, utan endast arbetsgivaren straffas, tages denna konstruktion, denna »ensidiga» straffbestämmelse till motivering för, att lagen också skall vara ensidig, när det gäller att garantera ett otadligt personligt uppträdande på arbetsplatsen.

Jag kan för min del icke anse, att strafffriheten för arbetstagar- eller dagligen tar anställning, skulle vara tillräckligt skäl för en ensidighet också i den punkt, som det nu är fråga om. Tvärtom vill jag understryka, att när utskottets ärade ordförande har anfört detta argument, har han därmed i själva verket erkänt, att här föreligger en ensidig strafflagstiftning, riktad utslutande mot de tjänstepliktiga. Herr Linnér anförde vidare, att man icke skulle kunna åtnöja sig med den *allmänna* bestämmelse, som återfinnes i 44 §, nämligen att den bestraffas, som på sådant sätt »åsidosätter sina förpliktelser» mot arbetsgivaren, att förhållandet är ägnat att försvåra tjänstepliktens genomförande. Med orden att någon »förgår sig» avsåges nämligen någonting annat än när det talas om, att någon »åsidosätter sina förpliktelser». Den allmänna formuleringen skulle avse att drabba den tjänstepliktige, som icke fullgör sin arbetsprestation, men när senare i paragrafen talas om, att även den skall bestraffas, som »förgår sig» mot arbetsgivaren, skulle därmed särskilt åsyftas det förhållandet, att någon viss arbetstagar- eller dagligen tar anställning, som gärna ville komma därifrån och bli fri från sin anställning, därför skulle avsiktligt uppträda på sådant sätt, att han — i vanliga fall — skulle bli avskedad.

Jag måste ju säga, att detta — åtminstone enligt min syn — är en ganska egenartad tolkning. Det måste i varje fall vara egendomligt att uttrycka den saken på det sättet, att om någon systematiskt *saboterar* sin arbetsplikt på arbetsplatsen, så kallar man detta för att han »förgår sig» mot arbetsgivaren. Jag för min del tolkar uttrycket — och anser att det bör tolkas så — som det

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

står, enligt ordalagen. Att »förgå sig» mot någon syftar ju på någons personliga uppträdande i ett visst fall och har dessutom en karaktär av att någon handlar i hastigt mod — det betyder däremot icke, såvitt jag förstår, att någon systematiskt saboterar sin plikt för att så småningom göra sig omöjlig och bli avskedad från platsen.

Utskottets ärade ordförande gjorde också gällande, att det i denna bestämmelse närmast vore fråga om, att den tjänstepliktige förgår sig mot sina *arbetskamrater*. Så står det emellertid inte alls i lagtexten, utan det talas om den, som förgår sig mot »denne» — d. v. s. mot *arbetsgivaren* — »eller annan». Och när lagrådet för sin del närmare utfört, vad som menas med ordet »annan» — vilket ord just tillkommit på lagrådets förslag — har lagrådet framhållit, att därmed avses t. ex. verkställande direktören, ingenjören, verkmästaren eller förmannen i företaget. Lagrådet har inte sagt ett ord om, att detta »annan» skulle avse arbetskamrat. Jag vill gärna medge, att man i ordet »annan» även kan inlägga den betydelsen, att därmed kan åsyftas arbetskamrat, men det är tydligen inte detta, som närmast har avsetts.

Vidare framhöll utskottets ordförande, att det här inte vore fråga om något ärekränkingsbrott, utan det gällde att skydda det offentliga intresset. Ja, det är jag fullkomligt på det klara med, och detta har jag också framhållit i reservationen. Men för det första anser jag, att den allmänna bestämmelsen i lagtexten i alla fall ger erforderligt skydd åt det offentliga intresset. Och för det andra har jag förmenat, att det är oriktigt att gå så långt i skydd av det offentliga intresset, att man av hänsyn till detsamma t. o. m. straffar en arbetare, som »förgår sig» mot arbetsgivaren, medan man däremot lämnar en arbetsgivare fullkomligt straffri, som saboterar sitt arbete till stort men för det offentliga intresset.

Det är av dessa skäl, herr talman, som jag måste vidhålla mitt yrkande, och jag ber att få formulera detta yrkande så, att orden »eller förgår sig mot denne eller annan» måtte utgå ur paragrafen.

Herr Linderot: Då jag begärt ordet, är det för att yrka bifall till herr Brantings reservation, och jag gör detta uteslutande därför att man i en fråga som den omdiskuterade bör av två onda ting välja det minst onda. I och för sig skulle jag inte ha yrkat bifall till herr Brantings reservation, av det skälet, att jag har en annan principiell uppfattning om en sådan lagstiftning, och om det varit någon mening därmed, skulle jag helst i början av debatten ha anslutit mig till herr Nordströms i andra kammaren avgivna motion om avslag. Men då det för närvarande inte ens tycks löna sig att tala till kammarens ledamöter och ännu mindre att yrka någonting, skall jag avstå från att närmare motivera vad jag velat säga. I och för sig har det inte så stor betydelse, om kammarens ledamöter vilja avtåga, därför att jag talar. Det är kanske bra, att en del av herrarna träna sig att avgå, eftersom den tiden kanske är inom synhåll, då herrarna definitivt få avgå såsom ledamöter av första kammaren.

Jag vill emellertid, samtidigt som jag yrkar bifall till herr Brantings reservation, tillägga en liten deklaration. Herr Branting motiverar sitt yrkande med att han vill åstadkomma likhet inför lagen, på samma sätt som gäller i alla möjliga hänseenden i övrigt. Jag vill reservera mig mot detta herr Brantings påstående, eftersom en dylik likhet inför lagen inte gärna kan existera i den samhällsordning, som för närvarande gäller, och jag inte vill betraktas såsom solidarisk med denna herr Brantings deklaration.

Då det emellertid, som sagt, gäller att av två onda ting välja det minst onda, yrkar jag bifall till herr Brantings reservation.

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

Herr Forslund: Herr talman! Jag vill med anledning av herr Brantings yttrande påminna om att en organisation, som varit representerad bland de sakkunniga, nämligen Landsorganisationen, inte har gjort någon erinran mot detta stadgande i lagförslaget. Man får väl ändå utgå ifrån att Landsorganisationen har de allra största förutsättningar att bedöma dylika ting och att det sålunda icke kan föreligga någon risk för arbetarna att också ur sina synpunkter godtaga denna lag. Man får icke förbise, att denna lag är tvingande i fråga om arbetsanställning, så att den, som en gång tagit en anställning, blir bunden vid den arbetsplats, som gäller för denna. Det är då sannolikt även ur arbetarnas synpunkt till fördel med en bestämmelse av det innehåll, som finns i 44 § d). Det anges ju där tydligt, att endast sådana handlingar avses, som äro ägnade att försvåra tjänstepliktens genomförande. Här gäller det alltså inte sådana där smågruff, som kunna förekomma mellan en arbetsgivare eller arbetsledare och en arbetstagare, utan sådant, som av domstol konstateras vara ägnat att försvåra tjänstepliktens genomförande. Inte kan det väl anses oriktigt, att om någonting sådant inträffar, det åtföljes av straff? När utskottet därtill har tillagt, att åtal icke kan väckas av allmän åklagare, om icke länsarbetsstyrelsen anmäler förseelsen till åtal, synes allt behövt skydd för arbetarna ha införts.

Jag har för min del ingenting att erinra mot utskottets tillägg i detta avseende.

Herr Branting: Jag förstår mycket väl, att herr Forslund vill ta den ursprungliga formuleringen i försvar, och jag delar också hans stora respekt för Landsorganisationen. Här är emellertid fråga om formuleringen i en lagtext, vars juridiska innebörd mycket väl kan ha råkat undgå dess granskning. Stundom sover även den gode Homeros, och jag kan inte anse, att Landsorganisationen, därför att den förbigått denna punkt med tystnad, tänkt sig in i dess konsekvenser och godkänt dess innebörd.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på den nu förevarande paragrafen yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock, av herr *Branting*, att paragrafen skulle godkännas med den ändring, som förordats i den av honom därom anförda reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Branting* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 44 § i det av andra särskilda utskottet i utlåtande nr 34 tillstyrkta förslaget till lag om tjänsteplikt, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den ändring, som föreslagits av herr *Branting*.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propo-

Lagförslag om tjänsteplikt m. m. (Forts.)

sitionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

— Då emellertid herr *Branting* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 45.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Återstående delar av ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Det av utskottet tillstyrkta förslaget till lag om utvidgad tillämpning i vissa fall av lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å lagförslagen.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 238, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 96 m. m.

Vid sedermera skedd föredragning av berörda kungl. proposition hänvisades densamma till andra särskilda utskottet.

Anmäldes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för begränsning av statsutgifterna under budgetåret 1939/40 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till viss ändring i förordningen den 31 januari 1932 (nr 15) med tillägg till gällande tulltaxa;

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om industrisockerskatt, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till beräkning av vissa inkomster och utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 m. m.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 97, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 77, vidkommande förslaget nr 104, att utskottets hemställan i utlåtande nr 78, rörande förslaget nr 105, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 79 samt, angående förslaget nr 110,

Första kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1939. Nr 28.

att utskottets hemställanden i utlåtande nr 80 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes och godkändes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till anläggande av ett tackjärnverk i Norrbotten jämte motioner;

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa skyddsarbeten å Uppsala domkyrka m. m.;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa delar av kronoegendomen Jonstorp Lilla nr 1 i Skaraborgs län;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag till bidrag till utlandssvenskarnas förening;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tilläggsskatt å bensin, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om statlig nöjesskatt;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att meddela särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning och bankrörelse m. m.; samt

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område jämte i ämnet väckta motioner m. m.

Anmäldes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 108, till fullmäktige i riksbanken i anledning av framställning från nämnda fullmäktige rörande tillämpning av bankoreglementet.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 81 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 111, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tjänsteplikt, m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställanden i utlåtande nr 34 bifölles även av andra kammaren.

Interpellation ang. uppskov med påbörjandet av två kustförsvarsfartyg.

Herr **Sundberg** erhöi på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Trots att urtima riksdagen står inför sin upplösning anhåller jag om kammarens tillstånd att — med hänsyn till sakens utomordentliga betydelse och till den omständigheten, att det kan vara för sent att taga upp den till behandling vid nästa lagtima riksdag, om under tiden vissa kontrakt komma att avslutas — få till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet rikta följande interpellation.

»Är det avsikten att även under nu inträdda förhållanden omedelbart kontraktera om och igångsätta byggandet av 2 st. kustförsvarsfartyg?»

Mot ett sådant förfarande synes utöver förut på sakkunnigt håll hysta allvarliga betänkligheter med avseende på den ifrågasatta typens lämplighet numera föreliggande ytterligare följande skäl:

1. Kostnaden för de två fartygen, som förut beräknats till c:a 74,000,000 kr., torde under nuvarande förhållanden vara omöjlig att beräkna och kan i varje fall förväntas stiga avsevärt.

Interpellation ang. uppskov med påbörjandet av två kustförsvarsfartyg.
(Forts.)

2. Tidpunkten för färdigställandet av båda fartygen lär i bästa fall kunna förväntas bli hösten 1944.

3. För att ernå denna leveranstid nödvändiggöres vid varv och verkstäder, ej minst vid Bofors, vars arbeten med artilleri och pansar för vardera fartyget torde belöpa sig till avsevärda belopp, en forcering, som, om den är möjlig, i vart fall komme att ske på bekostnad av för försvaret mera aktuella arbeten. Varv och verkstäder synas redan nu hårt belastade ehuru många för vårt försvar nödvändiga arbeten ännu ej färdigställts och en del knappast igångsatts.

4. De senaste erfarenheterna från pågående sjökrig synas dessutom bjuda på så många tekniska nyheter resp. oväntade stridserfarenheter, att det redan av denna grund synes oförsvarligt att på grundval av ritningar, baserade på förra krigets erfarenheter, bygga två fartyg, som mänskligt att döma bli färdigställda först efter krigets slut. Man jämföre det stora språng i den marintekniska utvecklingen, som inträdde efter förra kriget. Sålunda måste i England under kriget påbörjade örlogsfartyg efteråt underkastas väsentlig omkonstruktion med mycket dryga kostnader.

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1.25 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 21 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollen för den 16—18 innevarande månad.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

*Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talman-
nen i riksdagens första kammare och de kammarens
ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talman-
nen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjä-
ning, den 20 december 1939.*

Beslöts, att följande för innevarande urtima riksdag hos kammaren antagna tjänstemän skulle upphöra att vara anställda hos kammaren från och med den 24 i denna månad tillsvidare och intill dess de av herr talmannen kallades att återinträda i tjänstgöring, nämligen samtliga stenografer med undantag av A. Lundman, vidare förste kanslisten E. Carlén, kanslisten G. von Krusenstjerna samt vaktmästarna G. Tillman, C. G. Kjellberg och B. Eklöf; dock att Carlén skulle, under den tid han sålunda icke komme att tjänstgöra såsom förste kanslist, vara kanslist hos kammaren. Därjämte beslöts, att kanslisten, tillika registratör I. Myrberg skulle från och med den 24 i denna månad uppbära avlöning såsom endast kanslist.

Är och dag som ovan.

In fidem
G. H. Berggren.

Anmälades och bordlades

första särskilda utskottets memorial nr 84, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för anordnande av bombsäkra skyddsrum m. m. för riksdagshuset; och

andra särskilda utskottets utlåtande nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 4.03 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.